

WSZYSCY TO WSZYSCY



SPECJALISTYCZNE CENTRUM  
WSPIERAJĄCE EDUKACJĘ  
WIĄCZĄCĄ

LASKO

---

# Wsparcie dzieci, uczniów i uczennic z dysfunkcją wzroku w placówkach ogólnodostępnych



---

# Wsparcie dzieci, uczniów i uczennic z dysfunkcją wzroku w placówkach ogólnodostępnych

Autorka: Dorota Gronowska

## **SPECJALISTYCZNE CENTRUM WSPIERAJĄCE EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ**

Laski, ul. Brzozowa 75

05-080 Izabelin

tel. 22 752 31 09

tel. +48 698 828 421

e-mail: [scwew@laski.edu.pl](mailto:scwew@laski.edu.pl)

<https://scwew.laski.edu.pl/>



Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

Publikacja opracowania w ramach realizacji projektu *Pilotażowe wdrożenie Modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą*, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Laski, 2023



## Spis treści

|   |    |
|---|----|
| Rozdział I. Wprowadzenie.....   | 5  |
| Rozdział II. Osoba niewidoma i osoba słabowidząca.....                              | 7  |
| Rozdział III. Jak rozpoznać zaburzenia widzenia i wspierać dziecko w edukacji?..... | 10 |
| Załączniki.....   | 19 |
| Bibliografia.....   | 27 |
| Netografia.....   | 28 |

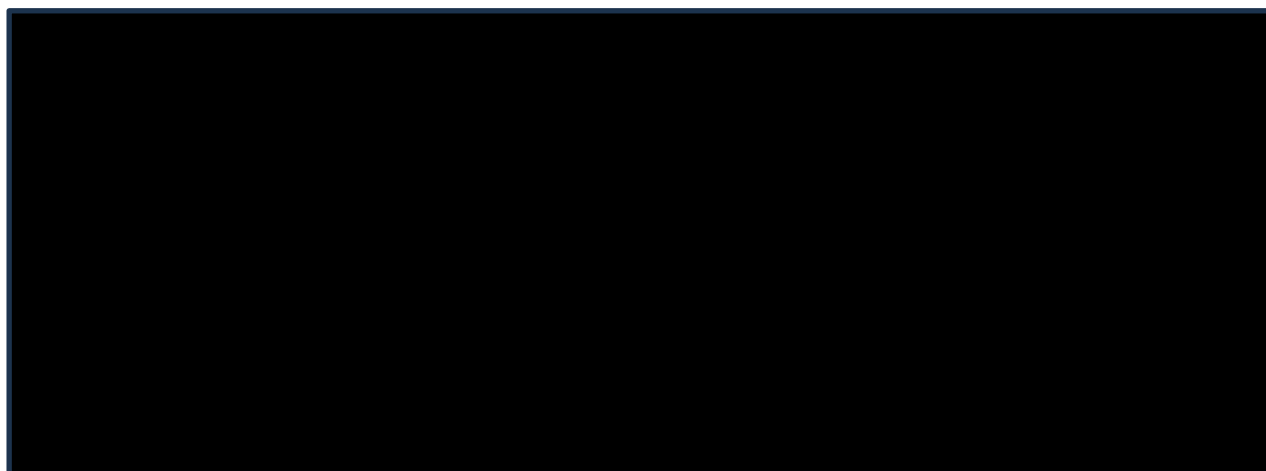


## Rozdział I. Wprowadzenie

Popatrzmy na zdjęcie.

Widzę na nim dzieci, które bawią się piłką na plaży. Uśmiechają się, więc chyba dobrze się bawią. Obok nich biegnie pies. Ma otwarty pyszczek – zapewne szczeka. Jest słonecznie - dzieci rzucają krótkie cienie, zatem jest około południa. Na szczęście dzieci mają na głowach chustki i kapelusze. Ślicznie wyglądają w swoich kolorowych strojach kąpielowych.

A ty co widzisz na tym zdjęciu?



O tym jak ważną funkcję w życiu człowieka pełni możliwość widzenia wiemy nie tylko z publikacji lub książek, ale przede wszystkim z doświadczeń codziennego życia. Wzrok ułatwia nam poruszanie się w przestrzeni, kontakty międzyludzkie, dostęp do nauki i kultury – funkcjonowanie w świecie. Dysfunkcja wzroku jest jedną z form niepełnosprawności. Według raportów Europejskiej Unii Niewidomych w Europie mieszka obecnie ponad 30 milionów osób niewidomych i słabowidzących. Według danych zgromadzonych przez Światową Unię Niewidomych na świecie około 285 milionów osób to osoby niewidome lub słabowidzące.

W Polsce szacuje się, że ok 1,8 miliona osób to osoby z dysfunkcją wzroku, wśród których ok. 100 tysięcy to osoby niewidome lub słabowidzące. Trudno jest jednoznacznie wskazać, ile jest osób niewidomych i słabowidzących w Polsce, bo dane statystyczne z różnych źródeł różnią się między sobą. Według raportu Głównego Urzędu Statystycznego za 2014 rok w Polsce żyje ok. 1,8 miliona osób niewidomych i osób słabowidzących, w tym ok. 100 tys. to osoby niewidome. Według danych publikowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ok. 300 tysięcy osób mieszkających w Polsce nie może czytać czarnego druku.

Z doniesień literaturowych wiemy, że rośnie liczba dzieci i uczniów doświadczających zaburzeń w zakresie funkcji wzrokowych i percepcji wzrokowej w wieku przedszkolnym i szkolnym. Problemy te dotyczą zaburzeń zaliczanych do wspólnej grupy dysfunkcji prowadzących do słabowidzenia. Są to m.in. zaburzenia widzenia obuocznego, nieprawidłowa akomodacja lub konwergencja, nieprawidłowo skorygowana lub w ogóle nieskorygowana wada wzroku.

Sprostanie wymaganiom edukacyjnym na różnych etapach uczenia się, praca w grupie rówieśniczej z osobami widzącymi, korzystanie z infrastruktury przedszkola lub szkoły jest nie lada wyzwaniem dla dzieci, uczniów i uczennic słabowidzących i niewidzących. Dlatego tak ważne jest wsparcie ze strony nauczycieli i pracowników szkoły, aby dzieci i uczniowie, uczennice słabowidzący i niewidomi mogli w pełni wykorzystać swoje możliwości aktywności uczestnictwa w procesie uczenia się w każdym przedszkolu i każdej szkole.

Czyli żeby mogli po prostu „chodzić do szkoły”.

## Rozdział II. Osoba niewidoma i osoba słabowidząca

**Na początek uporządkujmy kilka pojęć.**

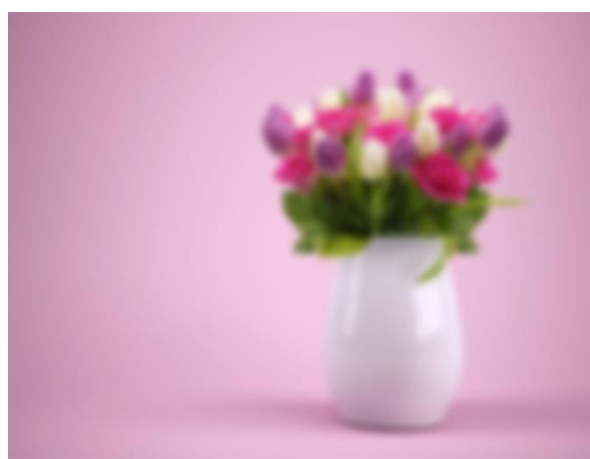
Osoba niewidoma to osoba, która na skutek znacznego stopnia uszkodzenia narządu wzroku musi posługiwać się technikami bezwzrokowymi - korzystać z dotyku i pomocy technicznych, które kompensują uszkodzenie wzroku.

Osoba słabowidząca to osoba, która pomimo znacznego uszkodzenia narządu wzroku, posługuje się wzrokiem, jednak napotyka przy tym określone trudności i ograniczenia. Osoby słabowidzące tworzą grupę bardzo silnie zróżnicowaną w zakresie posiadanych możliwości wzrokowych i umiejętności ich wykorzystywania.

Słabowidzenie – tym terminem określanym jest to szeroki wachlarz problemów, które są związane z obniżoną ostrością i niepełnym polem widzenia. Aby zobrazować zróżnicowanie słabowidzenia przyjrzyjmy się kilku przykładom.



Widzenie bez zaburzeń



Obniżona ostrość wzroku



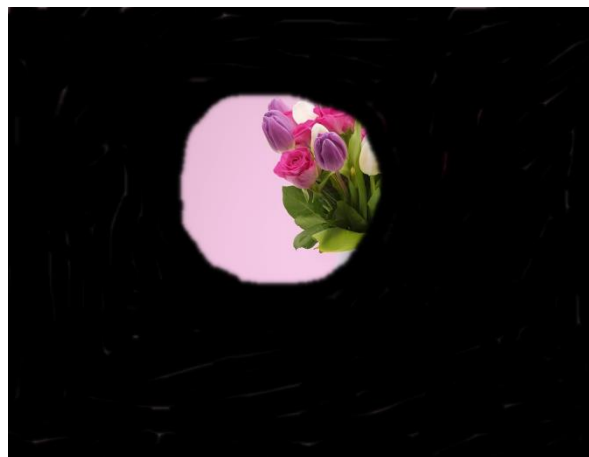
Olśnienie



Nadwrażliwość na światło



Zaburzenia w polu widzenia



Widzenie lunetowe (tunelowe)

Rys. 1. Zobrazowanie widzenia przy różnych zaburzeniach

Zróznicowanie słabowidzenia duże i nie ma jednego sposobu pracy z dzieckiem uczniem lub uczennicą słabowidzącym. Istnieje natomiast kilka istotnych elementów, na które każdy nauczyciel powinien zwrócić uwagę, kiedy pracuje osobą słabowidzącą. Po pierwsze nauczyciel musi wiedzieć ile uczeń widzi i jakich warunkach. Przydatna może być tutaj wiedza o rodzaju słabowzroczności. I tak na przykład przy uszkodzeniu widzenia obwodowego (widzenie lunetowe) uczeń potrafi czytać drobny druk, ale może mieć problem z poruszaniem się w przestrzeni, czytaniem map, oglądaniem filmu na wspólnym, dużym ekranie lub tablicy interaktywnej. Uczeń z uszkodzeniem widzenia centralnego lub zmniejszeniem ostrości wzroku swobodnie się porusza, lecz może mieć, i najczęściej ma, problem z czytaniem, pisaniem, odróżnianiem małych elementów. Dodatkowo mogą przeszkadzać mroczki, oczopląs, zaburzenia w adaptacji do zmiennego oświetlenia, zaburzenia widzenia barw i inne.

Po drugie nauczyciel musi być świadomy, że zaburzenia widzenia wpływają całościowo na funkcjonowanie dziecka, ucznia, uczennicy. Zaburzenia prowadzące do braku bodźców wzrokowych lub ich fragmentaryczny odbiór wpływają na:

- sferę poznawczą – maleje ilość i jakość bodźców docierających do osoby. Zaburzona jest orientacja przestrzenna i poruszanie się, przez co zmianie ulega poznanie rzeczywistości. To przekłada się na poznanie zjawisk i rozumienie pojęć. Dziecko, uczeń, uczennica nie ma możliwości poznawania przedmiotów i zjawisk, których nie można objąć dotykiem: duże obiekty, niektóre zjawiska pogodowe: tęcza, szron, szadź; przyrodnicze: widnokrąg, niziny, wyżyny, pojezierze itp. Osoby te doświadczają również utrudnień w zakresie opanowywania schematu własnego ciała i określanie jego pozycji w przestrzeni.



- sferę rozwoju fizycznego - zarówno u dzieci niewidomych, jak i słabowidzących pojawiają się opóźnienia w rozwoju motorycznym. Jest to związane z niemożliwością lub ograniczeniem naśladowania i przyswajania nowych wzorców ruchowych. Częściej występuje u nich obniżona sprawność fizyczna i szybsza męczliwość podczas aktywności ruchowej.
- sferę społeczno-emocjonalną: dzieci mają trudności w inicjowaniu zabaw i podtrzymywaniu kontaktu. Jest to przede wszystkim spowodowane niemożnością odbioru komunikatów pozawerbalnych, jak gesty i mimika. To może powodować obniżenia poczucia własnej wartości, podwyższenie poziomu lęku i drażliwości. Wzmożony poziom lęku może być też związany z niemożnością wzrokowego kontrolowania przestrzeni i zachodzących w niej relacji. Ponadto dziecko nie ma możliwości lub ma ograniczoną możliwość obserwacji efektów swoich działań, przez co często doświadczenia poczucia braku skuteczności i kontroli nad otoczeniem.

Wsparcie dziecka niewidomego lub słabowidzącego to przede wszystkim praca prowadząca do wykonywania czynności dnia codziennego i poznawania rzeczywistości.

Jednocześnie musimy być świadomi, że sposób funkcjonowania dziecka, tego konkretnego dziecka, jest inny niż kolegów i koleżanek z grupy rówieśniczej. Naszym zadaniem jest dostosowanie warunków edukacyjnych, aby to dziecko mogło w tych warunkach wykorzystać pełno możliwości rozwoju.

## Rozdział III. Jak rozpoznać zaburzenia widzenia i wspierać dziecko w edukacji?

Symptomami słabowidzenia ucznia, uczennicy może być mylenie wyrazów o podobnej strukturze, mylenie liter o podobnych kształtach oraz przestawianie liter. Uczniowie i uczennice mogą też mieć nieprawidłową technikę czytania. Innym objawem jest brak rozumienia tekstu w całości oraz wolniejsze tempo czytania. Jest to związane z problemami w spostrzeganiu całego wyrazu, zdania i koncentracji na postrzeganiu kształtu poszczególnych liter. Możliwe jest też występowanie trudności w pisaniu z uwagi na obniżoną sprawność spostrzegania i zakłóconą koordynację wzrokowo-ruchową. Zdarza się przestawianie, mylenie, opuszczanie liter, błędy ortograficzne, złe rozplanowanie stron w zeszytach.

W takiej sytuacji konieczne jest przeprowadzenie oceny funkcjonowania dziecka, aby ustalić warunki udzielenia mu wsparcia w bieżącej pracy. Oczywiście, niezależnie od działań podejmowanych w szkole, konieczne jest poinformowanie o zauważonych trudnościach rodziców lub opiekunów dziecka i zachęcenie ich do diagnostyki dziecka w kierunku zaburzeń widzenia.

Aby zwięźle zaprezentować wsparcie dziecka, ucznia uczennicy słabowidzących przedstawimy różnorodne działania, jakie możemy podjąć w przedszkolu lub szkole. Podzieliliśmy je na działania dotyczące przestrzeni wspólnej, działania podejmowane przez nauczycieli oraz działania o charakterze terapeutycznym. W codziennym funkcjonowaniu te działania przenikają się wzajemnie.

### **Dostosowanie przestrzeni przedszkolnej i szkolnej do potrzeb dziecka niewidomego i słabo widzącego**

Dotykowe oznaczenia sal i miejsc, mogą to być napisy brajlowskie lub wypukłe naklejki; dla ucznia słabowidzącego: czarnodrukowe podpisy na kontrastowym tle na wysokości oczu dziecka.

Oznaczenia dotykowe przestrzeni czyli listwy fakturowe oraz oznaczenia wzrokowe (żółte taśmy) informujące o zmianie wysokości poziomów czyli np.: schodów, progów. Zwracanie uwagi na to, aby w otoczeniu dziecka nie było przypadkowo zostawionych przedmiotów, które mogą utrudniać mu bezpieczne poruszanie się. Informowanie o zmianie położenia mebli w sali. Zabezpieczenie wystających elementów otoczenia, na które można wpaść, o które można się uderzyć np.: obłożenie gąbką słupów, filarów, rogów wiszących szafek oraz wzrokowe ich oznaczenie poprzez oklejenie krawędzi taśmami w kontrastowych kolorach widocznych z kilku metrów. Światło

naturalne wspiera funkcjonowanie osób słabowidzących. Jeśli mamy światło sztuczne, należy zapewnić takie warunki, aby było to światło mieszane. Z reguły stosujemy światło jarzeniowe do oświetlenia pomieszczeń i światło żarowe do oświetlenia miejsca pracy ucznia. Zalecane jest wyposażenie pomieszczeń w rolety.

### **Działania podejmowane przez nauczycieli**

Aby skutecznie wspierać dziecko, ucznia, uczennicę nauczyciele muszą wiedzieć na ile dziecko widzi i w jakich warunkach oraz wiedzieć co należy zrobić, aby poprawić warunki funkcjonowania wzrokowego.

Poniżej przedstawiamy szeroki wachlarz różnego rodzaju działań, które polecamy jako wsparcie dziecka, ucznia uczennicy słabowidzących w klasie zróżnicowanej. Oczywiście dobór rodzaju wsparcia zależy od funkcjonowania dziecka.

W pracy z dzieckiem słabowidzącym warto zadbać o następujące elementy:

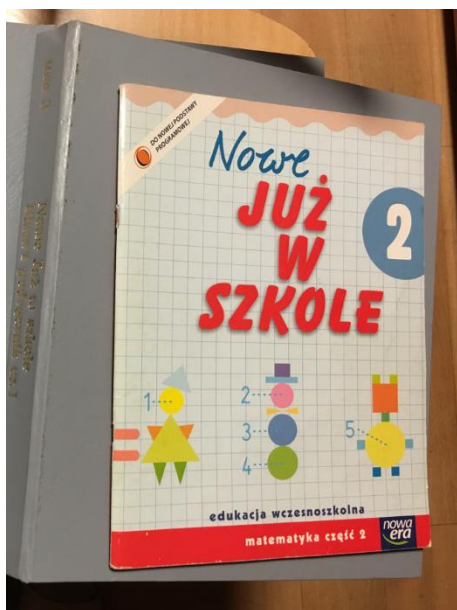
- Należy zapoznać się z rodzajem zaburzenia widzenia.
- Skontaktować się ze specjalistą SCWEW w celu doboru specjalistycznych sprzętów i doboru warunków pracy np. lupy , powiększalniki, dodatkowe oświetlenie itp.
- Sprawdzić jakiej wielkości litery dziecko widzi.
- Właściwie umiejscowić ucznia w klasie, najczęściej posadzić ucznia blisko nauczyciela i tablicy.
- Zapewnić właściwe oświetlenie oraz widoczność. Uwaga! W pobliżu okna uczeń może doświadczać odbłasków!
- Umożliwić uczniowi dogodny dostęp do tablicy poprzez możliwość łatwego podejścia, gdy uczeń nie rozpoznaje pisma lub innego materiału ze swojego miejsca.
- Ograniczyć błyszczące powierzchnie o niepożądanym odbłasku, np. duża czarna podkładka na ławkę. Uwaga! Nie należy laminować pomocy papierowych!
- Zachęcać ucznia do korzystania z przyborów pisarskich o ciemnej, równomiernej kresce.
- Zezwalać na odpisywanie od kolegi lub koleżanki z ławki podczas przepisywania tekstu.
- Udostępniać teksty w wersji powiększonej (powiększona czcionka, obrazy, ilustracje).
- Podawać modele i przedmioty do obejrzenia z bliska.

- Dostosować np. wydłużyć czas na wykonanie określonych zadań z uwagi na szybką męczliwość ucznia związaną ze zużywaniem większej energii na patrzenie i interpretację informacji uzyskanych drogą wzrokową.
- Mówić, co się robi oraz dodatkowo omawiać i objaśniać zadania, którym dla lepszego zrozumienia towarzyszą odpowiednie rysunki czy ilustracje. Słowne objaśniać co uczeń ma zrobić, aby w pełni mógł uczestniczyć w zajęciach.
- Dobierać plansze i tablice z rysunkami, schematami i tabelami z odpowiednią wielkością, narysowane odpowiedniej grubości liniami, z odpowiednim kontrastem barwnym i kontrastem w stosunku do tła
- Ograniczyć wymagania w zakresie kaligraficznym
- Zadbać o kontrast kredy i tablicy
- Zadbać o stałość przedmiotów w klasie
- Pozwalać podchodzić do tablicy i do eksponowanych przedmiotów - pamiętać, że oprócz tego, że uczeń słabo widzi może mieć zaburzoną orientację przestrzenną i wyobraźnię.

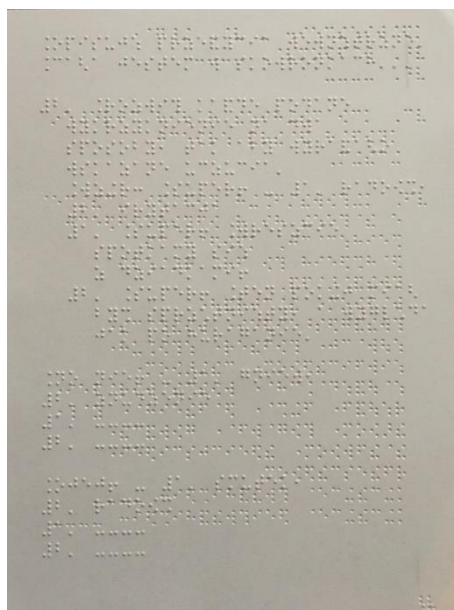
Ponadto w pracy z dzieckiem, uczniem, uczennicą słabowidzącymi należy liczyć się z możliwością występowania niechęci do pracy wzrokowej i towarzyszącej temu drażliwości. Uczeń często doświadcza zwiększonej męczliwości, co przekłada się na krótki czas koncentracji uwagi, a konsekwencji trudności z wykonywaniem codziennych czynności.

Pracownicy Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Róży Czackiej w Laskach wspierali nauczycieli z przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w pracy z uczniami, uczennicami słabowidzącymi podczas projektu pilotażowego wdrożenia Specjalistycznych Centów Wspierających Edukację Włączającą. Projekt był realizowany w latach 2021-2023. Jednym z efektów tego wsparcia jest opracowanie dostosowań edukacyjnych, które zamieszczamy w załącznikach do niniejszej publikacji.

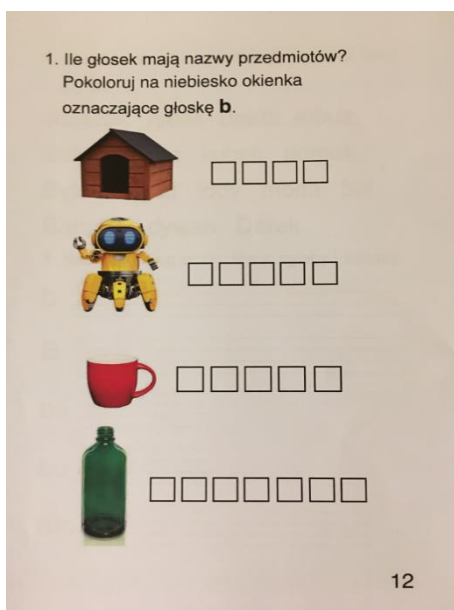
Na zakończenie niniejszego podrozdziału prezentujemy pomoce dla uczniów niewidomych i słabowidzących. Jak okazało się podczas wspierania przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w projekcie SCWEW, o piśmie Braille'a słyszał chyba każdy, ale nie każdy widział lub dotykał.



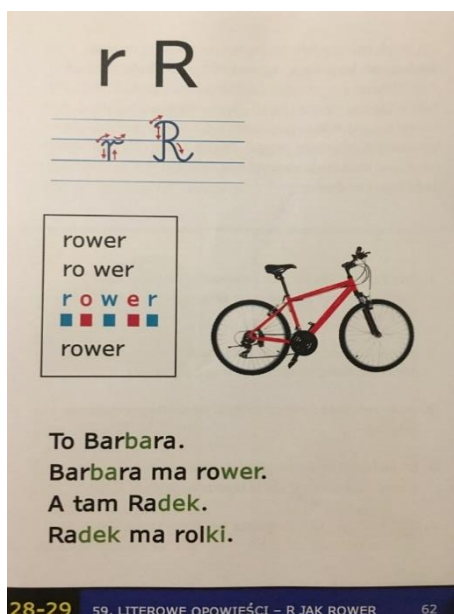
Rys. 2. Podręczniki i karty pracy dla uczniów niewidomych



Rys. 3. Kartki z podręczników dla osób słabo widzących



Rys. 4. Karty pracy dla uczniów słabo widzących



Na zakończenie niniejszego podrozdziału warto dodać, że bardzo ważną rolę w rozwijaniu funkcjonowania osób niewidomych i słabowidzących pełni edukacja przyrodnicza.

Kontakt z przyrodą to bezpośrednia wielozmysłowa obserwacja środowiska przyrodniczego - dotyk, węch, słuch, smak. Bardzo dużą rolę odgrywa też dotykowe oglądanie okazów zwierząt, zastępczo mogą być to również modele. Uczniowie mogą korzystać z grafiki, czyli rysunków,

planów, ale zanim zaczną w ten sposób poznawać świat, muszą mieć jak najwięcej doświadczeń oglądania rzeczywistych przedmiotów. Ważną rolę podczas oglądania odgrywa słowne opisywanie obiektu i dbałość nauczyciela, aby było robione to dokładnie.

### **Działania usprawniające funkcjonowanie dziecka słabowidzącego**

Działania o charakterze terapeutycznym i rehabilitacyjnym, które mogą być podejmowane na terenie szkoły są niezwykle ważnym elementem wspierania dziecka. Po pierwsze są to działania, które z reguły realizowane są systematycznie, bez konieczności dodatkowych dojazdów i trudów z tym związanych. Ponadto działania podejmowane są przez osoby, które na co dzień mogą śledzić postępy dzieci, uczniów lub uczennic i na tej podstawie wprowadzać modyfikacje. Na koniec warto wspomnieć, że te działania są prowadzone „bez białego fartucha” - w szkole, nie w szpitalu lub przychodni, co powoduje że usprawnianie wzorku staje się częścią codziennego funkcjonowania dziecka i zbliża je do innych dzieci w grupie.

Obecnie prowadzonych jest bardzo wiele działań z obszaru terapii i rehabilitacji wzroku. Omówienie wszystkich nie jest możliwe w ramach niniejszej publikacji, dlatego skupimy się na działaniach, które mogą być wykonywane w większości placówek edukacyjnych.

Działania podnoszące sprawność ruchową w zakresie dużej motoryki

- chodzenie po różnych powierzchniach,
- chodzenie w różny sposób,
- popychanie wózków,
- bieganie,
- skoki,
- wspinanie się,
- zabawy piłkami,
- tory przeszkód.



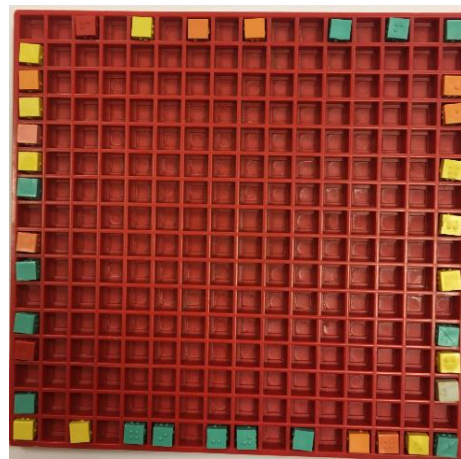
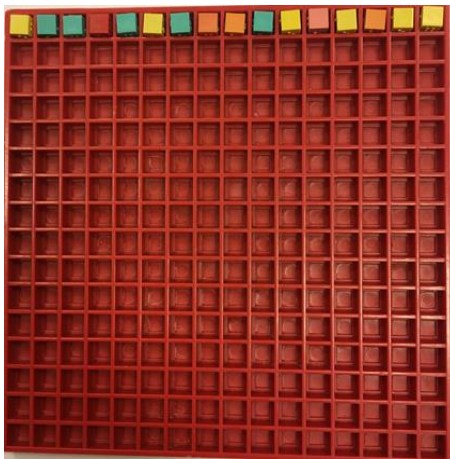
Rys. 5. Usprawnianie dużej motoryki osoby niewidomej z towarzyszeniem terapeuty.

Rozwijanie orientacji przestrzennej, schematu ciała i pojęć przestrzennych:

- zabawy paluszkowe,
- wskazywanie i nazywanie części ciała,
- doskonalenie umiejętności wyprowadzania kierunków od osi ciała,
- ćwiczenia w różnicowaniu lewej i prawej strony ciała,
- orientacja w schemacie ciała drugiej osoby.

Zabawy i ćwiczenia z użyciem kubarytmów

Kubarytmy to pomoc dydaktyczna do nauki matematyki w piśmie Braille'a. Kubarytmy służą do nauki dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia. Są polecane szczególnie dzieciom w pierwszym etapie nauczania w szkole. Zestaw zawiera plastikową tabliczkę posiadającą 15-20 otworów w 15-20 rzędach oraz plastikowe kostki oznaczone w języku Braille'a. Kostki w różnych konfiguracjach umieszcza się w otworach tabliczki i w ten sposób wykonywane są działania arytmetyczne. Kubarytmy możemy wykorzystywać do gier i zabaw usprawniających zarówno naukę pisma Braille'a, jak również jako pomoc do zabaw np. w odwzorowanie.



Rys. 6. Przykład użycia kubarytmów: naprawa ogrodzenia i układanie według wzoru zamieszczonego z tabliczki po lewej stronie.

#### Zabawy z wykorzystaniem tablic rzepowych

Tablica rzepowa to taka tablica, której powierzchnia tablicy przypomina jedną ze stron rzepu. Dlatego też położony na niej sznurek trzyma się, nawet gdy dziecko tabliczkę trzyma pionowo. Ułatwia to układanie figur, szlaczków, obrazków, które wymaga cierpliwości i precyzji ruchów.



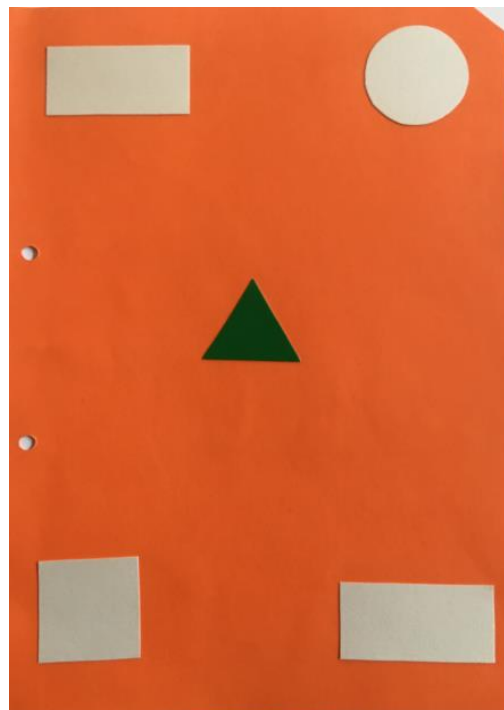
Rys. 7. Początek zadania wykonywanego na tablicy rzepowej.



## Ćwiczenia i zabawy z wypukłymi elementami



Rys. 8. Ćwiczenie orientacji na kartce i na płaszczyźnie - Kartka z naklejonymi wypukłymi figurami w pionie - kształtowanie pojęć: góra-dół.



Rys. 9. Ćwiczenie rozumienia pojęć: prawy górny róg, lewy górny róg, środek kartki, lewy dolny róg, prawy dolny róg.

W ramach projektu SCWEW wspieraliśmy przedszkola i szkoły ogólnodostępne poprzez wypożyczenie sprzętów specjalistycznych i pomocy dydaktycznych dla dzieci, uczniów i uczennic o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Poza sprzętem i pomocami dla osób słabowidzących i niewidomych, takimi jak: Qbraille – linijka brajlowska, Zoomax Snow 12 OCR – powiększalnik przenośny, IBAI Acapela – notes brajlowski, wypożyczalnia oferowała inne sprzęty i pomoce potrzebne we wsparciu dziecka, ucznia uczennicy o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

Były to:

Programy multimedialne: mTalent Autyzm, mTalent Percepcja słuchowa, mTalent Percepcja wzrokowo-słuchowa, mTalent Czytanie sylabami, mTalent Ortografia, mTalent Potrafię Obszar matematyczny, mTalent Zajęcia logopedyczne, Wspomaganie rozwoju Pro, Spektrum autyzmu Pro, Umieć czytać, pisać i liczyć, Eduterapeutica Dyskalkulia.

Sprzęt IT: tablet Samsung Galaxy, tablet Lenovo, laptop DELL

Pomoce logopedyczne: Mówik, System Sensor przycisk USB, Sylaby – karty logopedyczne, Dać rzeczy słowo, Piotruś słuchowy, Obrazki i wyrazy do badania i doskonalenia, Trzymaj język za zębami, Pytam i odpowiadam, Gry logopedyczne, Świat dźwięków – karty i płyta CD, Pamięć dźwiękowa, Lizaki logopedyczne

Sprzęt do terapii SI: Maglownica duża, Deska rotacyjna okrągła, Beczka, Kładka, Hamak elastyczny, Podwieszana gruszka, Bum bum rurki, Chusta animacyjna

Nasze doświadczenia pokazują, że wsparcie, jakiego udzieliliśmy przedszkolom i szkołom ogólnodostępnym w ramach projektu SCWEW znacznie przyczyniło się do rozwinięcia kompetencji nauczycieli w zakresie edukacji włączającej. Mamy nadzieję, że podobne wsparcie będzie również realizowane poza projektem i stanie się elementem systemu oświaty w Polsce.

## Załączniki

### Załącznik 1. Dostosowania edukacyjne do potrzeb osoby niewidomej

a) Warunki i formy wsparcia umożliwiające realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych:

- zapewnienie podręczników i pomocy dydaktycznych, materiałów lekcyjnych dostosowanych do potrzeb uczennicy z dysfunkcją wzroku;
- zapewnienie dodatkowego czasu na wykonanie zadań podczas lekcji i sprawdzianów;
- udzielanie indywidualnego wsparcia podczas zajęć, dodatkowych wskazówek, adekwatnie do potrzeb uczennicy;
- dostosowanie tempa pracy, ilości i poziomu trudności zadań do możliwości, stanu psychofizycznego ucznia
- w pracy z uczniem uwzględnienie jej wrażliwości emocjonalnej wynikającej m.in. z procesu adaptacji do zmian związanych z utratą wzroku poprzez dostosowanie kierowanych do niej komunikatów, monitorowanie stanu emocjonalnego;
- zapewnienie uporządkowanego planu zajęć i informowanie o kolejnych jego punktach oraz przewidywanych zmianach;
- pozytywne motywowanie do systematycznej pracy.

b) Warunki i formy rozwijania potencjalnych możliwości i mocnych stron:

- rozwijanie mocnych stron ucznia: wysokiego potencjału intelektualnego, zainteresowań językowych i literackich;
- zapewnienie możliwości udziału w zajęciach dodatkowych;
- wspieranie w budowaniu dobrych, bliskich relacji z rówieśnikami;
- kształtowanie pozytywnej, adekwatnej samooceny, umiejętności stawiania sobie celów adekwatnych do możliwości i przyjmowania ewentualnych niepowodzeń.

c) Warunki i formy wzmocnienia aktywności ucznia w życiu przedszkola, szkoły, ośrodka lub placówki:

- wyjaśnianie znaczenia sytuacji i norm społecznych, udzielanie wsparcia w tym zakresie w sytuacjach życia codziennego;
- zachęcanie do włączania się w podejmowane w placówce inicjatywy np. akademie, konkursy, wycieczki, imprezy okolicznościowe;
- rozwijanie zróżnicowanych zainteresowań i umożliwienie dzielenia się nimi z rówieśnikami;
- w sytuacjach trudnych, związanych z niepowodzeniami, złym samopoczuciem, otoczenie wsparciem mającym na celu obniżenie napięcia emocjonalnego, wskazanie właściwych form zachowania się, najlepszych sposobów rozwiązania problemu;
- docenianie drobnych postępów, stosowanie licznych pochwał i wzmocnień pozytywnych.
- zapewnienie dostosowania materiałów edukacyjnych, form i metod pracy do indywidualnych potrzeb i możliwości uczennicy;
- udzielanie wsparcia w zakresie orientacji i przemieszczania się w budynku szkoły;
- zapewnienie dodatkowych informacji pozwalających na rozumienie sytuacji społecznych;
- udzielanie pomocy podczas pracy indywidualnej, w zakresie adekwatnym do potrzeb.

Cele rozwojowe i terapeutyczne zajęć edukacyjnych:

- przyswajanie wiadomości i umiejętności przewidzianych podstawą programową;
- poszerzanie zakresu wiedzy ogólnej;
- rozwijanie umiejętności pracy w grupie;
- rozwijanie samodzielności.

Cele rozwojowe i terapeutyczne zajęć rewalidacyjnych:

- nauka orientacji przestrzennej i przemieszczania się oraz rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, m.in. poprzez doskonalenie znajomości systemu Braille'a;
- udział w indywidualnych zajęciach z psychologiem o charakterze wsparcia emocjonalnego, rozwijających m.in. kompetencje w sferze emocjonalno-społecznej i kształtujących umiejętności radzenia sobie z napięciem emocjonalnym.

Zalecane działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia i wzmocnienie jego uczestnictwa w życiu szkoły:

- zapewnienie informacji niezbędnych do rozumienia sytuacji społecznych, m.in. o osobach znajdujących się w otoczeniu, zmianach w otoczeniu;
- omawianie sytuacji trudnych dla ucznia i wspólne ustalenie najlepszych sposobów radzenia sobie z trudnościami;
- zachęcanie do współpracy z rówieśnikami, proponowanie zadań integrujących grupę;
- wyznaczanie dodatkowych zadań i drobnych obowiązków adekwatnych do możliwości ucznia;
- umożliwienie rozwijania zainteresowań i dzielenia się nimi z rówieśnikami.

Niezbędny w procesie kształcenia sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych:

- zapewnienie pomocy dydaktycznych dostosowanych do potrzeb ucznia: podręczników, eksponatów, materiałów graficznych, audiobooków, książek dostosowanych do potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku, odpowiednich programów komputerowych;
- zapewnienie sprzętu umożliwiającego prowadzenie kursu orientacji przestrzennej.

Zalecane sposoby oceny efektów działań:

- dokonywanie przez wszystkich specjalistów pracujących z uczennicą regularnej, wielospecjalistycznej oceny jego możliwości i potrzeb oraz postępów w zakresie rozwoju dziecka, osiągnięcia zamierzonych celów;
- monitorowanie i analiza przebiegu rozwoju, postępów w nauce, nabywaniu wiadomości i umiejętności;
- analiza osiągniętych wyników w nauce;
- konsultacje z rodzicami oraz udzielanie wsparcia, wskazówek do indywidualnej pracy.

## Załącznik 2. Dostosowania edukacyjne do potrzeb osoby słabowidzącej

a) Warunki i formy wsparcia umożliwiające realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych:

- zapewnienie podręczników i pomocy dydaktycznych, materiałów lekcyjnych dostosowanych do potrzeb uczennicy z dysfunkcją wzroku;
- dostosowanie techniki pracy szkolnej i pomocy dydaktycznych, a także optycznych i nieoptycznych do aktualnej oceny funkcjonowania wzrokowego przeprowadzonej przez terapeutę widzenia;
- zapewnienie dodatkowego czasu na wykonanie zadań podczas lekcji i sprawdzianów;
- udzielanie indywidualnego wsparcia podczas zajęć, dodatkowych wskazówek, adekwatnie do potrzeb ucznia;
- dostosowanie tempa pracy, ilości i poziomu trudności zadań do możliwości, stanu psychofizycznego ucznia;
- pozytywne motywowanie do systematycznej pracy.

b) Warunki i formy wzmacniania aktywności ucznia w życiu przedszkola, szkoły, ośrodka lub placówki:

- wyjaśnianie znaczenia sytuacji i norm społecznych, udzielanie wsparcia w tym zakresie w sytuacjach życia codziennego;
- zachęcanie do włączania się w podejmowane w placówce inicjatywy np. akademie, konkursy, wycieczki, imprezy okolicznościowe;
- rozwijanie zróżnicowanych zainteresowań i umożliwienie dzielenia się nimi z rówieśnikami;
- w sytuacjach trudnych, związanych z niepowodzeniami, złym samopoczuciem, otoczenie wsparciem mającym na celu obniżenie napięcia emocjonalnego, wskazanie właściwych form zachowania się, najlepszych sposobów rozwiązania problemu;

Cele rozwojowe i terapeutyczne zajęć edukacyjnych:

- przyswajanie wiadomości i umiejętności przewidzianych podstawą programową;
- poszerzanie zakresu wiedzy ogólnej;
- rozwijanie umiejętności pracy w grupie;
- rozwijanie samodzielności.

Cele rozwojowe i terapeutyczne zajęć rewalidacyjnych:

- nauka orientacji przestrzennej i przemieszczania się oraz rozwijanie umiejętności komunikacyjnych np. poprzez naukę systemu Braille'a lub innych alternatywnych metod komunikacji;
- terapia widzenia ukierunkowana na podtrzymywanie i rozwijanie zachowanych możliwości wzrokowych.
- stała współpraca z rodzicami w celu ujednoczenia oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych.

Zalecane działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia i wzmacnianie jego uczestnictwa w życiu szkoły:

- zapewnienie informacji niezbędnych do rozumienia sytuacji społecznych, m.in. o osobach znajdujących się w otoczeniu, zmianach w otoczeniu;

- omawianie sytuacji trudnych dla ucznia i wspólne ustalenie najlepszych sposobów radzenia sobie z trudnościami;
- zachęcanie do współpracy z rówieśnikami, proponowanie zadań integrujących grupę;
- wyznaczanie dodatkowych zadań i drobnych obowiązków adekwatnych do możliwości uczennicy

Sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych:

- zapewnienie pomocy dydaktycznych dostosowanych do potrzeb ucznia: podręczników, eksponatów, materiałów graficznych, audiobooków, książek dostosowanych do potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku, odpowiednich programów komputerowych;
- zapewnienie sprzętu umożliwiającego prowadzenie zajęć z terapii widzenia i kursu orientacji przestrzennej.

Zalecane sposoby oceny efektów działań:

- dokonywanie przez wszystkich specjalistów pracujących z uczennicą regularnej, wielospecjalistycznej oceny jego możliwości i potrzeb oraz postępów w zakresie rozwoju dziecka, osiągnięcia zamierzonych celów;
- monitorowanie i analiza przebiegu rozwoju, postępów w nauce, nabywaniu wiadomości i umiejętności;
- analiza osiągniętych wyników w nauce;
- obserwacja zachowania uczennicy;
- konsultacje z rodzicami oraz udzielanie wsparcia, wskazówek do indywidualnej pracy.

Załącznik 3. Dostosowania edukacyjne do potrzeb osoby z niepełnosprawnością sprzężoną – uczeń niewidomy w spektrum autyzmu

a) Warunki i formy wsparcia umożliwiające realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych:

Strukturalizacja czasu, działania, przestrzeni zgodnie z zasadą pogłębłości i zasadą kształcenia umiejętności uczenia się oraz zasadą systematyczności poprzez:

- przedstawianie planowanego przebiegu poszczególnych zajęć, informacji o zagadnieniach, ilości i rodzaju zadań, co wpłynie pozytywnie na zaangażowanie ucznia w tok zajęć;
- informowanie o zmianach w planie dnia, by zapewnić możliwość przystosowania się do nich;
- zapewnienie możliwości stopniowej adaptacji do nowych sytuacji, aktywności;
- rozwijanie umiejętności przewidywania rezultatów działania, dostrzegania zależności przyczynowo-skutkowych;
- przypomnianie o celu podejmowanych aktywności i wskazywanie kolejnych kroków w realizacji zadania;
- wspieranie w organizacji czasu wolnego, poprzez wspólne poszukiwanie najlepszych dla ucznia form aktywności swobodnej.

Celem powyższych strukturalizacji jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, stałości, minimalizowanie napięcia wynikającego z trudności w rozumieniu sytuacji społecznych, zmian w otoczeniu.

Dostosowanie oddziaływań edukacyjnych do dysfunkcji dziecka, w szczególności poprzez:

1. Z uwagi na trudności w zakresie komunikacji, rozumienia i formułowania wypowiedzi zaleca się:

- formułowanie krótkich, konkretnych komunikatów;
- unikanie zadawania otwartych lub niejasnych pytań;
- unikanie w komunikatach kierowanych do ucznia: ironii, aluzji, idiomów i metafor, wypowiedzi wieloznacznych, nieprecyzyjnych, skomplikowanych struktur gramatycznych;
- sprawdzanie czy komunikaty kierowane do ucznia zostały przez niego usłyszane i zrozumiane;
- wyjaśnianie, doprecyzowywanie niezrozumiałych dla Jakuba wypowiedzi;
- wykorzystywanie pomocy dydaktycznych pozwalających na wielozmysłowe poznanie i zrozumienie przedstawionych treści.

2. Uwzględnienie w pracy pedagogicznej problemów emocjonalnych i społecznych ucznia poprzez:

- w miarę możliwości ograniczanie odbieranych przez ucznia w szczególności w sytuacjach trudnych lub stresujących;
- wspieranie w rozpoznawaniu, nazywaniu, właściwym wyrażaniu i kontrolowaniu emocji poprzez omawianie sytuacji trudnych, modelowanie, wskazywanie prawidłowych zachowań;
- udzielanie dodatkowych wskazówek w odczytywaniu komunikatów niewerbalnych;
- pomoc w zrozumieniu przyczyn i przewidywaniu konsekwencji działań podejmowanych przez siebie i inne osoby;
- wspieranie w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji z rówieśnikami, we włączaniu się w aktywności grupowe;

- rozwijanie umiejętności rozumienia perspektywy, potrzeb innych osób, sytuacji społecznych i norm poprzez indywidualne rozmowy, odnoszące się do doświadczeń ucznia;
- kształtowanie pozytywnej, adekwatnej samooceny poprzez wskazywanie mocnych stron, dobrych cech, właściwych postaw i zachowań;
- wspieranie w formułowaniu celów adekwatnych do możliwości ucznia i w przyjmowaniu ewentualnych niepowodzeń;
- wzmocnianie uwagą i pochwałą zachowań prawidłowych, docenianie podejmowanych starań.

### 3. Z uwagi na dysfunkcję wzroku:

- zapewnienie podręczników i pomocy dydaktycznych, materiałów lekcyjnych dostosowanych do aktualnych potrzeb ucznia niewidomego;
- zapewnienie dodatkowego czasu na wykonanie zadań podczas lekcji i sprawdzianów;
- udzielanie indywidualnego wsparcia podczas zajęć, dodatkowych wskazówek, adekwatnie do potrzeb ucznia;
- dostosowanie tempa pracy, ilości i poziomu trudności zadań do możliwości, stanu psychofizycznego ucznia.

3. Uwzględnienie trudności wynikających z niskiego poziomu zdolności arytmetycznych poprzez dostosowanie materiału nauczania, ilości i poziomu trudności zdań oraz zapewnienie dodatkowego wsparcia w przyswajaniu wiadomości i umiejętności z zakresu matematyki.

### b) Warunki i formy rozwijania potencjalnych możliwości i mocnych stron:

- rozwijanie mocnych stron ucznia: ciekawość poznawcza, zainteresowania historyczne, zdolności językowe;
- rozwijanie kompetencji społecznych poprzez proponowanie udziału w zróżnicowanych formach pracy, aktywności grupowej.

Powyższe warunki i formy rozwijania potencjalnych możliwości i mocnych stron wpłyną pozytywnie na stan emocjonalny ucznia, poczucie własnej wartości. Umożliwią również dalszy rozwój w zakresie sfery społecznej i relacji rówieśniczych.

### c) Warunki i formy wzmocniania aktywności ucznia w życiu przedszkola, szkoły, ośrodka lub placówki:

- zachęcanie do włączania się w podejmowane w placówce inicjatywy np. akademie, konkursy, wycieczki, imprezy okolicznościowe;
- rozwijanie zróżnicowanych zainteresowań i umożliwienie dzielenia się nimi z rówieśnikami;
- w sytuacjach trudnych, związanych z niepowodzeniami, złym samopoczuciem, otoczenie wsparciem mającym na celu obniżenie napięcia emocjonalnego, wskazanie właściwych form zachowania się, najlepszych sposobów rozwiązania problemu;
- docenianie drobnych postępów ucznia, stosowanie licznych pochwał i wzmocnień pozytywnych.

Cele rozwojowe i terapeutyczne realizowane podczas zajęć edukacyjnych:

- przyswajanie wiadomości i umiejętności przewidzianych podstawą programową;
- poszerzanie zakresu wiedzy ogólnej;
- rozwijanie umiejętności pracy w grupie;
- rozwijanie samodzielności.

Cele rozwojowe i terapeutyczne realizowane podczas zajęć rewalidacyjnych:



- nauka orientacji przestrzennej i przemieszczania się oraz rozwijanie umiejętności komunikacyjnych np. poprzez naukę systemu Braille'a lub innych alternatywnych metod komunikacji.

Cele rozwojowe i terapeutyczne form pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

- zapewnienie opieki psychologiczno-pedagogicznej w celu monitorowania zachowania, samopoczucia,
- udział w indywidualnych zajęciach z psychologiem lub w zajęciach grupowych rozwijających umiejętności społeczne w zakresie adekwatnym do potrzeb ucznia i możliwości placówki;
- zapewnienie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych z przedmiotów sprawiających uczniowi szczególną trudność, zwłaszcza z matematyki;
- udział w zajęciach rozwijających sprawność ruchową;
- stała współpraca z rodziną ucznia w celu ujednoczenia oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych.

Powyższe formy terapii, stymulacji i pomocy psychologiczno-pedagogicznej powinny występować zamiennie podczas całego etapu edukacyjnego z uwzględnieniem stanu psychofizycznego ucznia i jego aktualnych potrzeb.

Zalecane działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia i wzmocnienie jego uczestnictwa w życiu szkoły:

- zapewnienie informacji niezbędnych do rozumienia sytuacji społecznych, m.in. o osobach znajdujących się w otoczeniu, zmianach w otoczeniu;
- omawianie sytuacji trudnych dla ucznia i wspólne ustalenie najlepszych sposobów radzenia sobie z trudnościami;
- zachęcanie do współpracy z rówieśnikami, proponowanie zadań integrujących grupę;
- wyznaczanie dodatkowych zadań i drobnych obowiązków adekwatnych do możliwości ucznia.

Sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych:

- zapewnienie pomocy dydaktycznych dostosowanych do potrzeb ucznia: podręczników, eksponatów, materiałów graficznych, audiobooków, książek dostosowanych do potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku, odpowiednich programów komputerowych;
- zapewnienie sprzętu umożliwiającego prowadzenie kursu orientacji przestrzennej i zajęć usprawniających ruchowo.

Powyższe zalecenia mają na celu dostosowanie środków dydaktycznych i sprzętu specjalistycznego do potrzeb i wymagań ucznia oraz usprawnić dzięki temu jego funkcjonowanie i przyczynić się do stymulacji jego rozwoju.

7) Zalecane sposoby oceny efektów działań:

- dokonywanie przez wszystkich specjalistów pracujących z uczniem regularnej, wielospecjalistycznej oceny jego możliwości i potrzeb oraz postępów w zakresie jego rozwoju, osiągnięcia zamierzonych celów;
- monitorowanie i analiza przebiegu rozwoju, postępów w nauce, nabywaniu wiadomości i umiejętności;

- analiza osiągniętych wyników w nauce;
- obserwacja zachowania ucznia;
- konsultacje z rodzicami oraz udzielanie wsparcia, wskazówek do indywidualnej pracy.

## Bibliografia

- Kornelia Czerwińska, Diagnostyka inkluzyjna w pracy dydaktycznej z uczniem z niepełnosprawnością wzroku, W: DYDAKTYKA SPECJALNA W HORYZONCIE ZNACZEŃ, KONCEPCJI I PRAKTYKI, Joanna Głodkowska (red.), Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2020, 166-180
- Małgorzata Walkiewicz-Krutak, Zaburzenia funkcji wzrokowych u dzieci w wieku szkolnym oraz ich wpływ na naukę czytania i pisanie, Forum Pedagogiczne 2020, (10)2, 61-74
- Andrzej Grzybowski, Maria Sz wajkowska, Epidemiologia i leczenie krótkowzroczności na świecie, Ophthatherapy”, 3(15), 129-135

## Netografia

- Jakub Lorenc, 2018, Jak czytać w ciemności? Unia Europejska ułatwia niewidomym i niedowidzącym dostęp do słowa pisanego, PARP, Grupa PFR, <https://www.parp.gov.pl/component/content/article/53876:jak-czytac-w-ciemnosci-w-ue>
- JMR, 2017, Osoba z dysfunkcją wzroku, University of Warsaw, <https://bon.uw.edu.pl/osoba-z-dysfunkcja-wzroku/>
- Monika Stenzel, 2022, Uczeń z dysfunkcją wzroku- realizacja kształcenia specjalnego w szkole, Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna w Wąbrzeźnie, <https://poradnia-wab.szkolnastrona.pl/art,79,uczen-z-dysfunkcja-wzroku-realizacja-ksztalcenia-specjalnego-w-szkole>



## SPECJALISTYCZNE CENTRUM WSPIERAJĄCE EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ

Laski, ul. Brzozowa 75

05-080 Izabelin

tel. 22 752 31 09

tel. +48 698 828 421

e-mail: [scwew@laski.edu.pl](mailto:scwew@laski.edu.pl)

<https://scwew.laski.edu.pl/>

